

Tillsynsprojekt – Inventering kemikaliesmart förskola 2015

stockholm.se

Tillsynsprojekt - Inventering för kemikaliesmart förskola 2015
Juni 2016

Dnr: 2015-12902
Utgivningsdatum: Juni 2016
Utgivare: Miljöförvaltningen
Kontaktperson: Maria Arwidsson

Sammanfattning

Från 1 september till 25 november 2015 gjordes 70 inspektioner med fokus på kemikalieinnehåll i varor på förskolor i Stockholms stad. Kommunala och fristående förskolor i stadsdelarna Farsta och Hässelby-Vällingby inspekterades och 35 förskolor besöktes i respektive stadsdel.

Vid inspektionen tittade inspektörerna bland annat på städ- och ventilationsrutiner samt vilken typ av material förskolans leksaker och andra varor var gjorda av. I samband med inspektionen samlade inspektörerna även in dammprover från förskolan.

Innehållet i dammproverna analyseras och utvärderas under år 2016 och resultatet kommer att slutredovisas kring årsskiftet 2016/2017. Resultatet av inventeringen som gjordes vid inspektionerna redovisas i denna rapport.

Saker som inte är tillverkade för barn att leka med förekom i stor utsträckning i olika sammanhang på mer än hälften av förskolorna. Då varorna inte är tillverkade för barn finns det risk att de innehåller hälsoskadliga ämnen som barnen inte bör exponeras för.

Rutiner kring kemikalieförvaring samt kemikalieförteckning saknades på många förskolor.

De flesta förskolorna hade rutiner kring städning, men samtliga inspektörer noterade ett stort missnöje kring städningen på de kommunala förskolorna.

Inventeringen visar på ett behov av att:

- Fortsätta arbeta enligt Vägledning för kemikaliesmart förskola
- Genomföra webbutbildningen med all personal i förskolorna samt chefsutbildningen i kvarvarande stadsdelar
- Genomföra ett gemensamt utvecklingsprojekt kring kvalitet på städning i samarbete mellan alla inblandade delar av Stockholms stad såsom miljöförvaltningen, stadsdelsförvaltningarna, serviceförvaltningen, SISAB och stadsledningskontoret

Innehåll

Sammanfattning	4
Bakgrund	7
Resultat av dammprovtagningen	7
Projektet kemikaliesmart förskola	7
Resultat av inventeringen	8
Icke-leksaker	9
Leksaker	9
Hantering av material för skapande verksamhet	10
Tvätt av textilier	10
Handtvätt	11
Kemiska produkter	11
Förbrukningsartiklar för hygien och rengöring	12
Städrutiner och städkemikalier	13
Felanmälan av ventilationen	14
Mat i metallkonserver	15
Plast i köket	15
Gamla lekkuddar och möbler stoppade med skumgummi	16
Vilma drasser	16
Elektronik i verksamheten	17
Lekutrustningen utomhus	17
Diskussion	18
Kommentarer till resultatet av inventeringen	18
Städning	19
Inspektörernas samlade intryck	19
Framåtblick (tillsyn)	20
Fortsatt arbete med kemikaliesmart förskola	20

Bakgrund

Från 1 september till 25 november 2015 gjordes 70 inspektioner med fokus på kemikalieinnehåll i varor på förskolor i Stockholms stad. Kommunala och fristående förskolor i stadsdelarna Farsta och Hässelby-Vällingby inspekterades och 35 förskolor besöktes i respektive stadsdel.

Vid inspektionen tittade inspektörerna bland annat på städ- och ventilationsrutiner samt vilken typ av material förskolans leksaker och golv var gjorda av. I samband med inspektionen samlade inspektörerna även in dammprover från förskolan. Det här är ett samarbetsprojekt mellan Karolinska Institutet, Kemikaliecentrum och avdelningen för hälsoskydd på miljöförvaltningen. Dammanalyserna och utvärderingen av resultatet sker under år 2016.

Vetenskapliga undersökningar har visat att barn exponeras för kemiska ämnen via damm och det gäller bland annat nya sorters bromerade flamskyddsmedel och ftalater. Under våren 2015 samlades damm in på 30 förskolor i Stockholms stad av Institutet för miljömedicin (IMM) på Karolinska Institutet (KI). Dammet analyserades under 2015 på innehåll av miljögifter. Stockholms stads projekt var en fortsättning på KIs projekt och innebär att vi har en provtagningsserie på 100 förskolor.

Tidigare studier av innehållet i damm på förskolor har enbart gjorts på ett litet antal verksamheter och det har därför varit svårt att dra långtgående slutsatser utifrån resultaten. Syftet med detta projekt som omfattar totalt 100 förskolor är att kunna använda resultaten som underlag till vad som ska prioriteras framöver i arbetet med kemikaliesmart förskola inom Stockholms stad.

Resultat av dammprovtagningen

Innehållet i dammproverna analyseras och utvärderas under år 2016 och resultatet kommer att slutredovisas kring årsskiftet 2016/2017. En lägesrapport från juni 2016 finns i separat rapport.

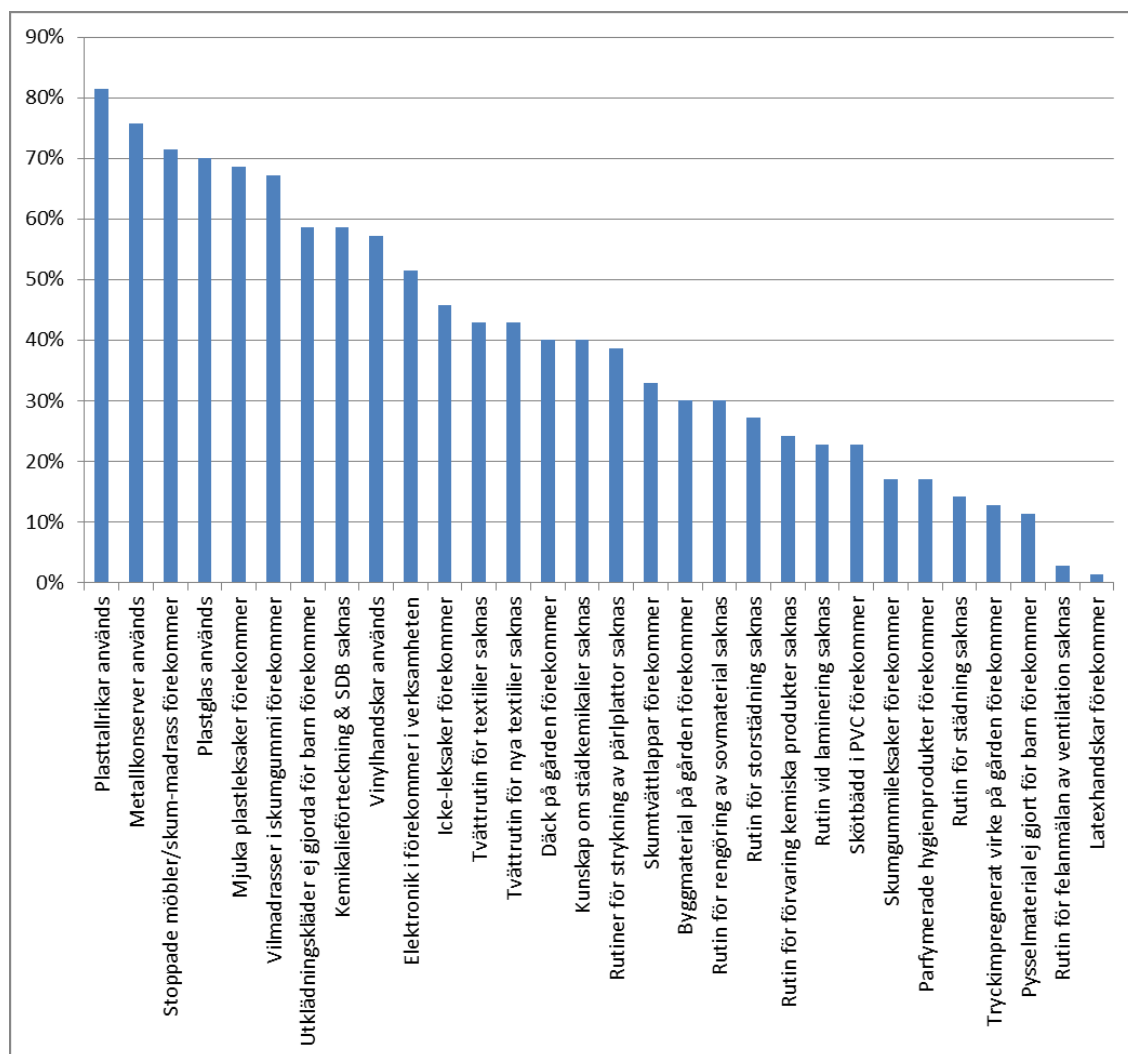
Projektet kemikaliesmart förskola

Som en del i arbetet med Stockholms stads kemikalieplan ska Stockholms förskolor bli kemikaliesmarta. För att tydliggöra, underlätta och effektivisera stadsdelarnas och förskolornas arbete

har kemikaliecentrum startat ett särskilt projekt – kemikaliesmart förskola. Inom projektet har det bland annat tagits fram en vägledning för kemikaliesmart förskola, utbildningstillfällen för förskolornas chefer och miljöombud samt en webbutbildning för samtlig personal på förskolorna.

Resultat av inventeringen

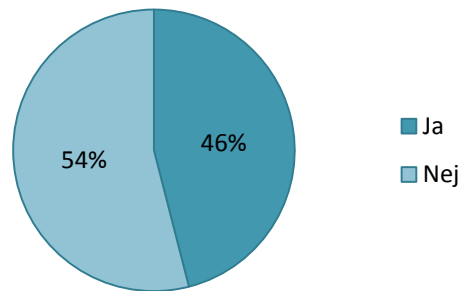
Resultatet av inventeringen som gjordes vid inspektionerna redovisas i denna rapport. Inspektioner gjordes på 70 förskolor i stadsdelarna Farsta och Hässelby-Vällingby. Vid inspektionerna kontrollerades bland annat förekomst av olika typer av leksaker, material i saker, möbler och golv samt rutiner för städning, tvätt och kemikaliehantering. Figur 1 visar de riskfaktorer för förekomst av farliga kemikalier som inventerades.

Figur 1. Förekomst av samtliga inventerade riskfaktorer för förekomst av farliga kemikalier på de 70 inspekterade förskolorna.

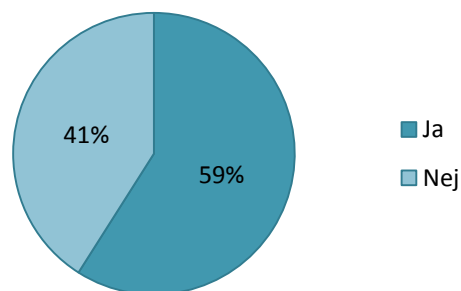
Icke-leksaker

Icke-leksaker är saker som inte är tillverkade för att leka med, exempelvis gammal elektronik, bitar av byggmaterial och nycklar. Det finns risk att de innehåller bland annat tungmetaller, flamskyddsmedel och ftalater. På 46 procent av förskolorna förekom icke-leksaker bland barnens leksaker (figur 2).

Figur 2. Icke-leksaker förekom.

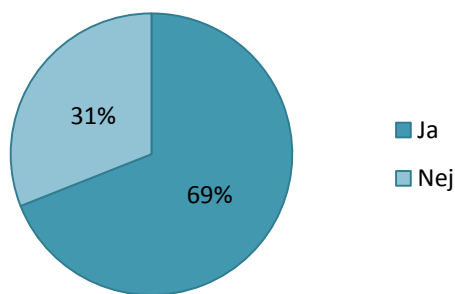
Utklädningskläder som inte är gjorda för barn att leka är exempelvis väskor och kläder i konstskinn, kläder med metalldetaljer och ”tunga” metallsmacken, det finns risk att de innehåller ftalater och tungmetaller. På 59 procent av förskolorna förekom saker bland utklädningskläderna som inte var gjorda för barn att leka med (figur 3).

Figur 3. Utklädningskläder ej gjorda för barn förekom.

Leksaker

Det finns risk för bland annat ftalater och allergiframkallande ämnen i mjuka plastleksaker, framförallt i sådana som är äldre än från år 2007 då lagstiftningen skärptes. På 69 procent av förskolorna förekom mjuka plastleksaker bland barnens leksaker (figur 4).

Figur 4. Mjuka plastleksaker förekom.

Äldre skumgummileksaker kan innehålla flera skadliga ämnen såsom flamskyddsmedel. På 17 procent av förskolorna förekom skumgummileksaker.

Hantering av material för skapande verksamhet

På 11 procent av förskolorna fanns det saker som inte är gjorda för att pyssla med bland barnens pysselsaker. Några exempel är kapsyler, frigolit och bitar av byggmaterial som kan innehålla bland annat bisfenol a, flamskyddsmedel och ftalater. På kemikaliesmart förskolas hemsida finns tips på kemikaliesmarta återvinnings- och återanvändningsmaterial.

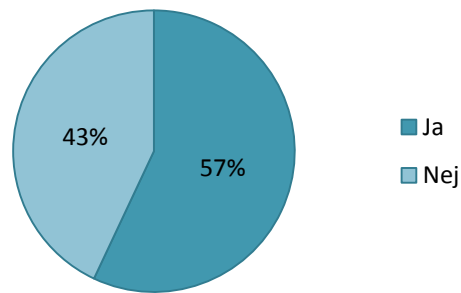
På 39 procent av förskolorna saknades rutiner för att säkerställa att barnen inte är närvarande vid strykning av pärlplattor. Kemikaliecentrum rekommenderar att strykning sker utan barnen då det är oklart vilka gaser som avgår från pärlorna när de hettas upp.

Inspektörerna noterade att det inte var så hög riskmedvetenhet kring strykning av pärlplattor.

På 23 procent av förskolorna saknades rutiner för att säkerställa att barnen inte är närvarande vid laminering. Kemikaliecentrum rekommenderar att laminering sker utan barnen då det är oklart vilka gaser som avgår från plasten då den hettas upp.

Tvätt av textilier

Nya textilier kan innehålla processkemikalier från framställningen. Miljögifter ansamlas i damm på textilier och att tvätta dem regelbundet ska ingå i de allmänna hygienrutinerna. På 43 procent av förskolorna saknades rutiner för tvätt av både nya och befintliga textilier (figur 5).

Figur 5. Rutiner för tvätt av nya och befintliga textilier fanns.

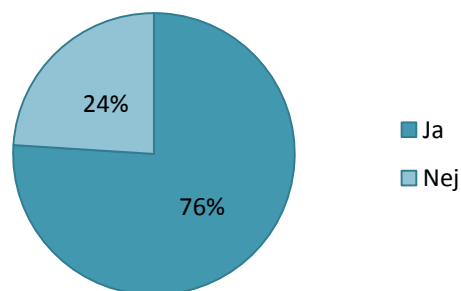
Inspektörerna noterade att många förskolor tvättade textilier vid behov eller vid storstädning. Det är viktigt att textiltvätt ingår i rutinerna för storstädning för att säkerställa att det blir av.

Handtvätt

100 procent av förskolorna hade rutiner för handtvätt. Detta är mycket positivt då det förebygger exponering för de miljögifter som ansamlas i damm som barnen får på händerna.

Kemiska produkter

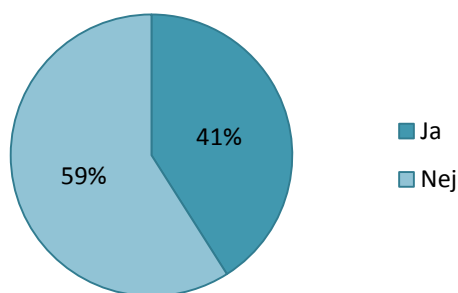
Miljö- och hälsofarliga kemikalier ska förvaras oåtkomligt för barnen. Miljöförvaltningen rekommenderar att miljö- och hälsofarliga kemikalier förvaras inlåsta. Verksamheten ska säkerställa att det inte finns någon risk att barnen får i sig eller på sig farliga kemikalier. På 24 procent av förskolorna saknades rutiner för att säkerställa att kemikalier förvaras oåtkomligt för barnen (figur 6).

Figur 6. Rutiner för att säkerställa att kemikalier förvaras oåtkomligt för barnen förekom.

Det är lagkrav på att ha en skriftlig kemikalieförteckning samt säkerhetsdatablad för de faroklassade kemikalier som förekommer inom verksamheten. Detta inkluderar även de kemikalier som eventuella städbolag använder, det ingår i verksamhetsutövarens egenkontrollansvar att ha kontroll på samtliga kemikalier i verksamheten. Både vid inspektion av nyöppnade och befintliga

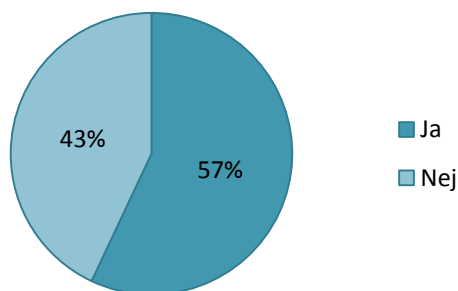
förskolor kontrollerar inspektörerna om det finns kemikalieförteckning på förskolan och informerar om vad som gäller. På 40 procent av förskolorna saknades kunskap om städkemikalierna. På 59 procent av förskolorna saknades kemikalieförteckning med tillhörande säkerhetsdatablad (figur 7).

Figur 7. Kemikalieförteckning och säkerhetsdatablad fanns.

Förbrukningsartiklar för hygien och rengöring

Vinylhandskar kan innehålla ftalater (det finns dock ftalatfria vinylhandskar men de innehåller andra typer av mjukgörare) och latexhandskar kan vara allergiframkallande. Kemikaliecentrum rekommenderar att förskolor använder nitrilhandskar. På 57 procent av förskolorna användes vinylhandskar (figur 8) och på 1 procent av förskolorna användes latexhandskar.

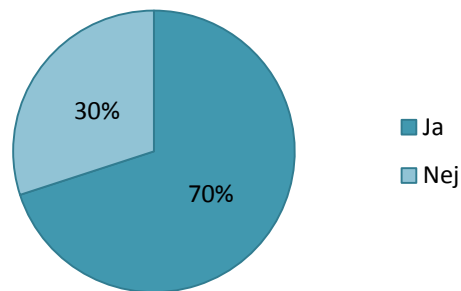
Figur 8. Vinylhandskar förekom.

På 17 procent av förskolorna användes parfymerade hygienprodukter. Genom att välja parfymfria produkter så undviks många allergiframkallande ämnen.

På 33 procent av förskolorna användes tvättlappar av skumgummi. Kemikaliecentrum rekommenderar tvättlappar av papper med tanke på åtgången av naturresurser för att tillverka skumtvättlappar.

Städrutiner och städkemikalier

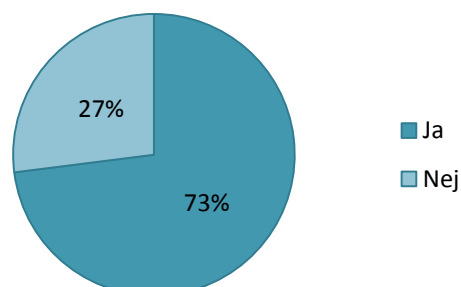
Rutiner för städning och tvätt ska finnas på förskolan som en del av egenkontrollen. Miljöförvaltningen bedömer att örngott som används av barnen bör vara personliga och tvättas minst en gång per vecka samt vid behov. Vidare bör filter och madrasskydd tvättas en till två gånger per månad samt vid behov. På 30 procent av förskolorna saknades fullgoda skriftliga rutiner för tvätt av sovmaterial (figur 9).

Figur 9. Rutiner för rengöring av sovmaterial fanns.

På 14 procent av förskolorna saknades fullgoda skriftliga rutiner för städning. Exempelvis städade några av förskolorna endast tre dagar per vecka. Miljöförvaltningen bedömer att hygienutrymmen samt andra utrymmen där barnen vistas stadigvarande ska städas dagligen.

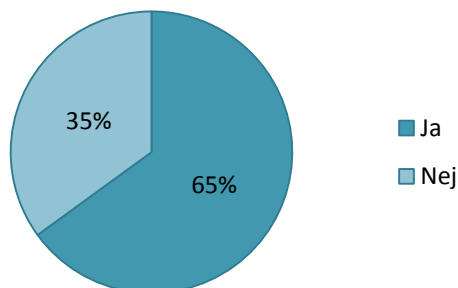
Rutiner för storstädning ska finnas som en del av förskolans egenkontroll och utföras återkommande under året. På vissa förskolor förekom storstädning aldrig. På 27 procent av förskolorna saknades fullgoda skriftliga rutiner för storstädning (figur 10).

Figur 10. Rutiner för storstädning fanns (samtliga förskolor).

Inspektörerna noterade att många kommunala förskolor var missnöjda med den upphandlade städningen. 35 procent av de

kommunala förskolorna saknade fullgoda skriftliga rutiner för storstädning (figur 11).

Figur 11. Rutiner för storstädning fanns (kommunala förskolor).

100 procent av förskolorna hade rutiner för felanmälan av städning. Det är positivt, dock tyckte flera förskolor att felanmälan inte resulterade i förbättring.

Felanmälan av ventilationen

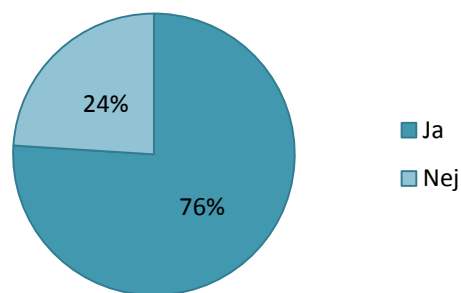
På 3 procent av förskolorna saknades rutiner för felanmälan av ventilationen. Det är positivt att nästan samtliga förskolor hade rutiner för felanmälan av ventilation. Mängden damm och föroreningar minskar när luftomsättningen är god.

Inspektörerna noterade att förskolorna aldrig kontrollerar ventilationen själva. Det är viktigt att de känner till att om de ökar antalet barn så måste ventilationen anpassas till detta. Om förskolorna måste ta in fler barn så bör de informera fastighetsägaren om att kontrollera att ventilationen räcker till och vid behov öka ventilationen. Lokalintendenter måste också ha den här kunskapen.

I *Årsrapport 2015 Hälsoskyddstillsyn av skolor och förskolor* framgår från den ordinarie löpande tillsynen att förskolor har liten eller ingen kunskap om att de ansvarar för att regelbundet kontrollera och säkerställa att lokalerna är lämpliga ur hälsosynpunkt. Verksamheterna förlitar sig på att fastighetsägaren tillhandahåller hälsomässigt bra och ändamålsenliga lokaler. Många saknar kunskap om huruvida ventilationen räcker till för det antal personer som vistas i lokalen. Av de brister som noterades vid de ordinarie inspektionerna under år 2015 gällde 19 av 85 (22%) bristfällig ventilation.

Mat i metallkonserver

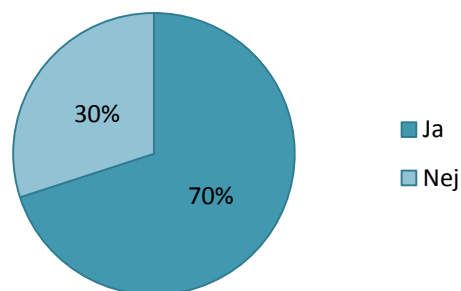
Metallkonserver kan innehålla det hormonstörande ämnet bisfenol A som riskerar att överföras till maten och kemikaliecentrum rekommenderar därför andra typer av matförpackningar exempelvis av kartong för konserverad mat. Ett annat alternativ är att använda frysta råvaror. På 76 procent av förskolorna konsumerades livsmedel från metallkonserver (figur 12).

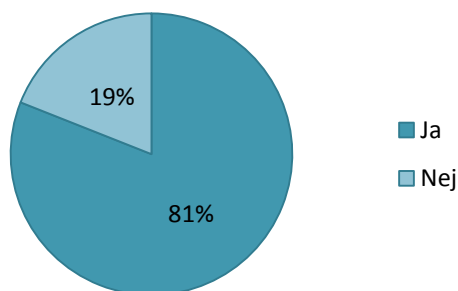
Figur 12. Mat i metallkonserver förekom.

Plast i köket

Då plastmaterial används i köket är det viktigt att kontrollera att de används till det de är avsedda för. Vid nyinköp rekommenderar kemikaliecentrum dricksglas av glas och tallrikar av porslin eller lättviktsporslin. På så vis minskar risken för läckage av ämnen från servisen. På 70 procent av förskolorna användes dricksglas i plast (figur 13). På 81 procent av förskolorna användes tallrikar av plast (figur 14).

Figur 13. Plastglas förekom.

Figur 14. Plasttallrikar förekom.

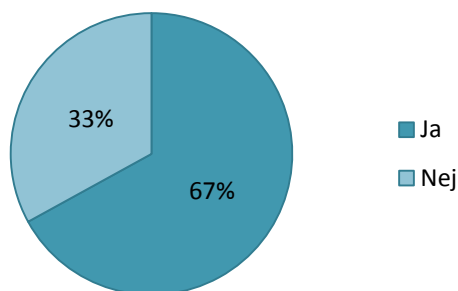
Inspektörerna noterade att personalen på många förskolor tycker att det blir tungt och slamrigt med tallrikar i porslin. Personal på flera förskolor som använder lättviktsporslin uppger dock att det fungerar utmärkt.

Gamla lekkuddar och möbler stoppade med skumgummi

På 71 procent av förskolorna förekom stoppade möbler och lekmadrasser fyllda med skumgummi. Gamla stoppade möbler från 70- och 80-talet kan innehålla bromerade flamskyddsmedel och kemikaliecentrum rekommenderar att de snarast byts ut.

Vilmadrasser

Skummadrasser kan innehålla flamskyddsmedel och madrassöverdrag i plast kan innehålla ftalater, tungmetaller och organofosfater. Kemikaliecentrum rekommenderar att gamla vilmadrasser från 80- och 90-talet byts ut snarast. Numera finns det en Svanenmärkt vilmadrass och det finns även andra alternativ såsom stapelbara sängar eller att använda ett dubbelvikt täcke istället för madrass. På 67 procent av förskolorna förekom vilmadrasser med skumgummifyllning (figur 15).

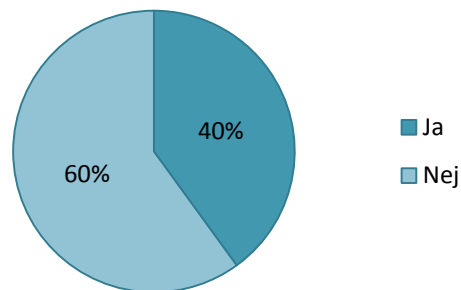
Figur 15. Vilmadrasser med skumfyllning förekom.

Elektronik i verksamheten

På 51 procent av förskolorna förekom elektronik i de rum där barnen lekte. Några exempel på elektroniska produkter är CD-spelare och datorer. Elektronik kan bland annat innehålla flamskyddsmedel. Kemikaliecentrum rekommenderar att elektroniken om möjligt inte förvaras där barnen vilar och leker.

Lekutrustningen utomhus

Gamla bildäck kan innehålla många skadliga ämnen och rekommenderas därför inte på en förskolegård. På 40 procent av förskolorna förekom bildäck på gårdarna (figur 16).

Figur 16. Bildäck förekom på förskolegården.

På 13 procent av förskolorna fanns vad som föreföll vara tryckimpregnerat trä i konstruktioner på gården. Tryckimpregnerat trä kan innehålla tungmetaller och bör därför inte förekomma på förskolegårdar.

På 30 procent av förskolorna förekom bitar av byggmaterial på gården. Det finns risk att hälsoskadliga ämnen förekommer i byggmaterial. Kemikaliecentrum rekommenderar att barnen leker med saker som tillverkats för barn att leka med.

Diskussion

Många förskolor kände till kemikaliesmart förskola och hade redan kommit en bit på vägen. De som kände sig överväldigade fick ofta en bättre bild av det hela när inspektörerna hade beskrivit helheten.

Kommentarer till resultatet av inventeringen

Saker som inte är tillverkade för barn att leka med förekom i stor utsträckning i olika sammanhang på mer än hälften av förskolorna. Då varorna inte är tillverkade för barn finns det risk att de innehåller hälsoskadliga ämnen som barnen inte bör exponeras för.

Mer än hälften av förskolorna saknade kemikalieförteckning vilket de ska ha enligt både miljöbalkens egenkontrollförfordning samt arbetsmiljölagstiftningen. En fjärdedel av förskolorna saknade rutiner för att förvara kemiska produkter oåtkomligt för barnen. Det här tyder på att det kan saknas riskmedvetenhet kring kemiska produkter på förskolorna.

Vinylhandskar förekom på mer än hälften av förskolorna, det är lätt att byta ut dem mot nitrilhandskar som har samma funktion och kostar lika mycket som vinylhandskar.

En stor andel av förskolorna serverade mat från metallkonserver. Det finns bra alternativ till exempel kartong eller att använda sig att frysta råvaror istället.

Matserviser i plast förekom på de flesta förskolorna. Många risker kan undvikas genom att övergå till en servis i glas och porslin eller lättviktsporslin. Personalen på en del förskolor tycker att porslinsserviser innebär för mycket tunga lyft. Tunga lyft kan minskas genom att använda vagnar med vilka disken lätt kan skjutas direkt in i och ut ur maskinen (om förskolan har en industridiskmaskin).

En stor andel av förskolorna hade vilmadrasser i skumgummi och det är viktigt att undersöka hur gamla madrasserna är för att bedöma hur snart de bör bytas ut.

De flesta förskolorna hade rutiner kring städning, men samtliga inspektörer noterade ett stort missnöje kring städningen på de kommunala förskolorna.

För mer information om vilka åtgärder kemikaliecentrum rekommenderar gällande de inventerade riskfaktorerna för förekomst av farliga kemikalier - läs *Vägledning för kemikaliesmart förskola*.

Städning

Personalen på många förskolor var missnöjda med städningen. Generellt fanns det ett missnöje med städningen hos de kommunala förskolorna, medan personalen på fristående förskolor hade en bättre dialog med städbolagen. Missnöjet gällde i allmänhet att det inte städades ordentligt, att städbolagen inte visste vad som skulle städas, att bolagen ”ständigt byts ut” och att det var dålig kommunikation mellan förskolan och städbolaget. Flera förskolor hade ingen storstädning. Inspektörerna såg stor skillnad på de förskolor där man inte storstädade, det kunde ligga 1 cm tjocka dammlager på hyllorna där.

Alla förskolor hade rutiner för felanmälan av städningen men många tyckte att en felanmälan inte ledde till förbättringar. I städupphandlingar ställs som regel krav på att städpersonalen ska ha relevant städutbildning samt att avtalet kan hävas vid missnöje med städningen. Med tanke på att personalen på många förskolor är missnöjda med kvaliteten på städningen är det viktigt att det följs upp. Det råder ofta oklarheter kring vem som är ansvarig för uppföljningen av avtalen och stadsdelarnas ansvar behöver förtydligas. Särskilt då stadsdelarna gör gemensamma upphandlingar. Många gånger känner förskolechefer inte till sin roll i avvikelshanteringsprocessen. Alla avvikelser måste dokumenteras och rapporteras för att det ska kunna kommuniceras med städbolagen som får en chans att bättra sig och om så inte sker finns ofta möjlighet att häva avtalet. Redan vid framtagandet av förfrågningsunderlaget bör det planeras för uppföljning av städavtalet så att alla berörda parter känner till sina respektive roller och processens gång, samt att rutiner och blanketter finns på plats.

För att minimera risker med städkemikalier bör det i förfrågningsunderlaget ställas krav på att städbolag använder stadens upphandlade sortiment av städkemikalier.

Inspektörernas samlade intryck

Inspektörerna fick i stort sett ett gott mottagande på förskolorna. På vissa förskolor var det ett stort intresse med många följdfrågor, medan andra var mer stressade och inte så intresserad av kemikaliefrågan.

Det var mycket fokus på kostnader i diskussionerna på förskolorna och många hade missuppfattningen att de skulle behöva slänga allt på förskolan. För inspektörerna var det då viktigt att förmedla att man får ta ett steg i taget, enligt upplägget i *Vägledning för kemikaliesmart förskola*.

Reaktionerna från personal respektive chefer skilde sig dock åt. Personalen var ofta uppgiven och kände sig maktlös vad gällde förändring medan cheferna upplevde att de hade mer kontroll och visste vad de kan göra. Förhoppningsvis kommer detta att ändras när personalen har genomgått webbutbildningen för kemikaliesmart förskola. Inspektörerna noterade en större medvetenhet och förståelse på de förskolor där ledningen gått den utbildning som Kemikaliecentrum erbjuder.

Framåtblick (tillsyn)

Från och med år 2016 kommer delar av kemikaliesmart förskola att integreras i miljöförvaltningens ordinarie tillsyn för att få en kontinuitet i kommunikationen med förskolorna. Miljö- och hälsoskyddsinspektörerna kommer att försäkra sig om att förskolorna känner till projektet kemikaliesmart förskola samt de resurser som finns att tillgå på kemikaliecentrum. Inspektörerna kommer att föra en kontinuerlig diskussion med kemikaliecentrum kring om det är relevant att även fortsätta med någon typ av inventering i samband med inspektionerna.

Fortsatt arbete med kemikaliesmart förskola

Inventeringen visar på ett behov av följande punkter:

1. Fortsatt arbete enligt *Vägledning för kemikaliesmart förskola*
 - Vägledningen är ramen för allt arbete med kemikaliesmart förskola
2. Genomför webbutbildningen med all personal i förskolorna samt chefsutbildningen i kvarvarande stadsdelar
 - Alla chefer och all personal på förskolorna behöver ha kunskap om risker och möjligheter att minska risker för kemikalieexponering på förskolorna. Projektet visade att de som gått utbildningen hade tagit till sig informationen och börjat använda den på ett bra sätt.
3. Genomför ett gemensamt utvecklingsprojekt kring kvalitet på städning i samarbete mellan alla inblandade delar av

Stockholms stad såsom miljöförvaltningen, stadsdelsförvaltningarna, serviceförvaltningen, SISAB och stadsledningskontoret.

- Det behöver tas ett helhetsgrepp där alla intressenter förstår sitt ansvar och sin roll för att få en fullgod städning på förskolorna.